

عنوان:

بررسی کارکردهای شرکت تعاونی فرش دستباف در توانمند سازی زنان قالیباف
(مطالعه موردی شهرستان فیروزآباد فارس)

نویسنده گان:

زیبا نجفی قرقانی

دارپوش حیاتی

چکیده

تحقیق حاضر جهت ارزیابی کارکردهای شرکت تعاونی فرش دستباف در توانمندسازی زنان قالیباف شهرستان فیروزآباد استان فارس به صورت روش کیفی انجام گرفته است. یافته های تحقیق نشان داد که این شرکت با تامین مواد اولیه قالیبافی، بازاریابی فرش، برگزاری کلاس های آموزشی، تامین اعتبارات موردنیاز زنان قالیباف و تاسیس کارگاههای قالیبافی باعث توسعه این صنعت در شهرستان فیروزآباد شده است. از اثرات تشکیل شرکت تعاونی ارتقا سطح درآمد زنان، افزایش مشارکت زنان در عرصه های اقتصادی و اجتماعی، افزایش خودباوری و منزلت زنان و بهبود شرایط بهداشتی کارگاهها می باشد. همچنین از مشکلات شرکت میتوان به عدم مشارکت اعضا در تصمیم گیری های شرکت، کمبود سرمایه، وجود دلالتان و واسطه ها در روستاها و بی اطلاعی شرکت از مشکلات قالیبافان اشاره کرد. در نهایت بر اساس یافته های تحقیق پیشنهادات برگزاری کلاسهای آموزشی در زمینه اهداف، فلسفه و اصول شرکتهای تعاونی برای اعضا، برپایی نمایشگاه های فرش، ایجاد انگیزه در بافندگان و فراهم آوردن زمینه مشارکت اعضا در برنامه ریزی ها و تصمیمات شرکت و آموزش فنون بازاریابی به زنان، ارائه گردیده است.

واژه گان کلیدی : شرکت تعاونی، توانمندسازی، زنان روستایی، فرش دستباف، شهرستان فیروزآباد

مقدمه

تحولات کنونی در عرصه های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی روستا علیرغم پیامدهای مثبتی که جهت بهبود شرایط زیست در روستا داشته سبب گردیده تا از نقش فعال زنان در عرصه تولید کاسته شود و زنان روستایی تولیدکننده سابق تبدیل به زنان خانه دار مصرف کننده شوند. این امر نه تنها پیامدهای منفی در عرصه اقتصاد روستا به جای می گذارد بلکه عملاً قشر فعال عظیمی را از فرآیند تولید حذف کرده و رشد اقتصاد ملی را نیز کند می نماید (داورخانی، ۱۳۸۵).

به منظور دستیابی به توسعه پایدار توجه به زنان که نیمی از جمعیت جوامع را تشکیل میدهند ضرورتی اجتناب ناپذیر بوده و برنامه ریزی جهت جلب مشارکت آنان در فعالیتهای گوناگون اقتصادی الزامی می باشد. مشارکت زنان در فعالیت های اقتصادی نه تنها در توسعه ظرفیت ها و توانایی های زنان بلکه در توسعه اقتصادی و اجتماعی جوامع نقش کلیدی دارد.

بدون شک انسجام بخشیدن و متشکل نمودن فعالیتهای زنان به ویژه در بخش تولید (صنایع دستی، کشاورزی و...) در قالب تعاونیها در بهبود وضعیت اقتصاد معیشتی آنها مثر ثمر است (لهسایی زاده، ۱۳۷۹). زنان با عضویت در شرکت های تعاونی نقش فعالی را در فرآیند توسعه اقتصادی اجتماعی ایفا می نمایند. شرکتهای تعاونی در راستای توانمندسازی زنان که گامی موثر در توسعه همه جانبه کشور است شرایطی را فراهم می کنند تا زنان بتوانند در این شرکتهای به تصمیم گیری، مدیریت، نظارت و نیز اجرای برنامه ها پردازند همچنین بستری را فراهم می کنند تا زنان در متن جامعه به مشارکت و اشتغال در فعالیتهای مختلف اقتصادی بپردازند.

با توجه به اینکه یکی از اقدامات مهم و اساسی در جهت احیا و آبادانی روستاها بالا بردن توان اقتصادی یا به عبارت دیگر افزایش سطح درآمد روستاها می باشد ایجاد اشتغال برای زنان باعث تحقق این امر می گردد. روستاهایی که توان اقتصادی بالایی دارند از وضعیت اجتماعی، فرهنگی و بهداشتی خوبی نیز برخوردار هستند و در مقابل روستاهایی که درآمد خانوار روستایی در آنها پایین است محرومیت در همه ی شئون زندگی آنها دیده می شود. یکی از راههای تقویت بنیه ی اقتصادی روستاها توجه به صنعت در کنار کشاورزی است تا آن دسته از روستاییان کشور که به علت عدم وجود شرایط اقلیمی و آب و هوایی مناسب از کشاورزی مطلوبی برخوردار نیستند به مشاغل دیگر بپردازند. تا به حال تنها چیزی که به عنوان مشاغل مکمل کشاورزی در روستاهای کشور جایگاه خود را باز کرده و حفظ شده است صنایع دستی است چرا که پرداختن به این صنایع احتیاج به وسایل و دستگاه های پیشرفته و پیچیده نیاز نداشته و مواد اولیه آنها نیز تقریباً در دسترس بوده و بدون دردسر تهیه می شوند.

صنایع دستی بخشی از هنر و صنعت است که با بهره گیری از مواد اولیه بومی و اجرای کار اساسی با دست و ابزارهای دستی طی فرآیندی تولید می شود و طی این فرآیند محصولات متنوعی تولید به وجود می آید. در این محصولات دستی ذوق هنری و خلاقیت فکری سازنده آن به کار گرفته می شود. به عبارت دیگر صنایع دستی به آن دسته صنایع اطلاق می شود که تمام یا قسمتی از مراحل ساخت فرآورده های آن با دست انجام شده و در چارچوب فرهنگ، ذوق و هنر انسانهای هر منطقه با توجه به میراث های قومی آنان ساخته می شود.

صنعت قالبیابی از جمله صنایع دستی است که بعد از انقلاب اسلامی از رونق خاصی برخوردار گشته و قشر زنان در تولید آن نقش عمده ای را ایفا می نمایند. زنان به ویژه زنان روستایی از دیرباز به عنوان یکی از مهره های اصلی در بافت قالی و قالیچه شناخته شده اند چرا که آنها به دلیل ظرافت، حوصله، اعمال سلیقه و دقت، سازگاری و همخوانی بیشتری با بافندگی داشته اند (کریمی و همکاران، ۱۳۸۱)

صنعت فرش در میان صنایع دستی ایران از موقعیت خاصی برخوردار است و فرش دستباف ایران در حوزه صادرات غیرنفتی کشور مقام اول را داراست. صنعت فرش یکی از محدود منابعی است که به واسطه قدمت و سابقه آن ضمن به کارگیری جمعیت کثیری به خصوص در روستاها مشاغل جنبی فراوانی را ایجاد نموده است. توجه به معیشت زنان روستایی می تواند سبب گرایش بیشتر آنها به این حرفه و در نتیجه تحول صنعت فرش و بهبود وضعیت بافندگان زحمت کش گردد.

در کنار عوامل مختلف، وجود تعاونی های فرش دستباف از علل مهم و موثر در رشد و شکوفایی صنعت فرش مخصوصاً در روستاها می باشد، از این رو در این تحقیق به بررسی کارکردهای شرکت تعاونی فرش دستباف در توانمندسازی زنان قالیباف شهرستان فیروزآباد پرداخته شده است.

ضرورت حفظ و گسترش صنعت قالی بافی

۱- داشتن بار فرهنگی

فرش بخشی از فرهنگ است. طرح ها و نقش های عامیانه ای که بر فرش دستباف نقش می بندد در واقع جلوه ای از ذوق و هنر روستایی است که با آنچه در اندیشه و فطرت اوست پیوستگی دارد. زن روستایی نقش و نگارها را که نشان از نیروی آفرینش و ذوق و هنر دارد از زندگی روزمره برمی گیرد و تصاویر موجود در فرهنگ یک جامعه را در طرح ها متجلی می نماید. زن روستایی حلقه اتصال فرهنگ گذشته تا به امروز بوده است.

در کشور ما صنعت قالیبافی به علت برخورداری از ویژگی های منحصر به فردش تنها صنعتی است که توانسته در طول سالیان متمادی ارزشهای فرهنگی، تاریخی، سنتی، و مفاهیم هنری را به شکلی زیبا و جذاب در خود جای دهد. همچنین این صنایع به علت برخورداری از ظرافت های هنری و نقش های سنتی و تاریخی منبع مطمئنی برای شناخت و آشنایی نزدیک با تاریخ گذشته محسوب می شود. به این معنا که هر قومی به دلیل خواستگاه های فرهنگی و تاریخی ویژه خود دارای نقش ها، قالب ها، مفاهیم و پرداخت های هنری خاصی می باشد که به نوعی نشانگر شیوه های زندگی قومی در میان این اقوام می باشد.

۲- استفاده از منابع محلی و جلوگیری از هدر رفتن آنها

ارتباط مستقیم این صنعت با منابع محلی و روستایی یکی دیگر از ضرورت های حفظ آن می باشد. ویژگی صنعت قالیبافی در روستاها تکیه بر منابع محلی ارزان می باشد. شرایط جغرافیایی و اجتماعی حاکم بر روستاهای کشور به گونه ای است که امکان دسترسی به مواد اولیه ی قالیبافی (از جمله پشم، کرک و موی دام های روستایی) را به آسانی فراهم می آورد. به عبارت دیگر تولیدات صنعت قالی بافی مبتنی بر سرمایه ها و مواد اولیه بومی است از این رو توجه به این نوع صنعت دستی می تواند منبع مطمئن و قابل اعتمادی برای جذب و به کارگیری مواد ارزان و بسیار باارزش محسوب شده و از تخریب و نابودی این منابع ارزشمند جلوگیری کند.

۳- ایجاد زمینه های اشتغال برای روستاییان و جلوگیری از مهاجرت آنها به شهرها

صنعت فرش می تواند به عنوان یک عامل موثر برای ایجاد اشتغال در روستاها و مناطقی که در مسیر توسعه صنعتی قرار نگرفته اند مطرح باشد و مانع از مهاجرت بی رویه ی روستاییان به شهرها گردد. بی شک رشد اقتصادی جوامع روستایی درگرو استفاده بهینه از کلیه امکانات و موقعیتهای بالقوه و بالفعل است که در کشور وجود دارد و سهم صنعت فرش (که از دیرباز با فرهنگ جوامع روستایی ما عجین است) در این میان پوشیده نیست.

۴- کمک به رهایی از اقتصاد تک محصولی و افزایش صادرات غیر نفتی

ویژگی عمده ساختار اقتصادی کشور ما متکی به درآمدهای حاصله از فروش نفت و فرآورده های نفتی است و این در حالی است که کشور ما به دلیل پیشینه تاریخی درخشان در زمینه صادرات فرش برای گسترش و احیا این صنعت از هر نظر مستعد است. از این رو مسئولان باید برای سالم سازی اقتصاد ملی و کسب ارز خارجی به صادرات غیر نفتی و سرمایه گذاری در این زمینه توجه خاصی داشته باشند.

وضعیت موجود زنان روستایی شهرستان

در ابتدا به صورت مختصر به معرفی شهرستان فیروزآباد می پردازیم. شهرستان فیروز آباد با مرکزیت شهر فیروزآباد با وسعت حدود ۳۵۷۵ کیلومتر مربع در جنوب غربی استان فارس و ۹۵ کیلومتری جنوب شهرستان شیراز قرار دارد که از شمال به شهرستان شیراز، از جنوب به شهرستان لار، از شرق به شهرستان جهرم و از غرب به شهرستان کازرون منتهی می شود. این منطقه از آب و هوایی معتدل برخوردار بوده و به علت برخورداری از اقلیم مناسب، محصولات کشاورزی گوناگون با کیفیت مرغوب و مناسب از جمله گندم، جو، برنج، انواع مرکبات، صیفی جات، ذرت، خرما، انار و حبوبات کشت می گردد. همچنین پرورش انواع گل‌های معطر و تهیه عرقیات گوناگون نظیر نسترن، بهار، بیدمشک و گلاب که شهرت جهانی دارد در این شهرستان صورت می گیرد. از صنایع دستی شهرستان می توان به قالی، گلیم، جاجیم، گبه، سوزنی و پشته در میان زنان عشایر و روستاها که قدمت طولانی دارد اشاره کرد. ولی صنعت دستی فعال منطقه قالی می باشد به طوری که در بیشتر خانه ها به خصوص روستاهای جایدشت و بایگان همیشه دار قالی برپاست. از جمله دلایلی که باعث شده تا زنان به بافت قالی بپردازند، به دست آوردن درآمد مستقیم، همخوانی بیشتر آن با آداب و فرهنگ و ویژگی های روستا، کار در منزل و تا حدودی ساده تر بودن آموختن فن قالیبافی در مقایسه با سایر کارها را می توان نام برد. اشتغال به این حرفه بر خلاف بسیاری از رشته های صنعتی به سرمایه گذاری در مقیاس وسیع نیاز ندارد و می تواند با رفع بیکاری ها و کم کاری های فصلی در روستاها و نیز در رشد و توسعه مناطق و تا حدی در کاهش مهاجرت روستاییان به شهرها موثر واقع شود.

بر اساس آمار سال ۱۳۸۵ کل جمعیت شهرستان فیروزآباد که ۱۱۶۶۲۲ نفر، جمعیت شهری ۶۸۱۱۲ نفر، جمعیت روستایی ۴۶۷۰۵ نفر و جمعیت غیر ساکن ۱۸۰۵ نفر می باشد. از این جمعیت ۱۱۶۶۲۲ نفری ۵۸۵۱۰ نفر زن می باشد از این تعداد ۳۳۶۰۹ نفر در شهر و ۲۳۹۶۷ نفر در روستا و بقیه غیر ساکن می باشند. همانطور که از آمار و ارقام مشخص است نیمی از جمعیت را زنان تشکیل می دهند بنابراین باید به نقش آنها در توسعه اجتماعی و اقتصادی توجه شود. همچنین نگاهی به وضعیت اشتغال زنان نشان می دهد که با وجود اینکه جمعیت بالای ۱۰ سال ۵۰۵۴۳ نفر می باشد ولی تنها ۲۷۱۸ نفر از این جمعیت شاغل می باشند. بر اساس این آمار بخش اعظمی از زنان فعالیت اقتصادی و اجتماعی در خارج از منزل بر عهده ندارند. بنابراین بایستی تدابیر لازم برای مشارکت آنها در توسعه اقتصادی و اجتماعی به کار گرفته شود.

از آنجایی که صنایع دستی به ویژه قالی بافی در بین زنان شهرستان فیروزآباد از سابقه ای دیرینه برخوردار است این گروه را می توان به سمت قالی بافی که یکی از راههای اشتغالزایی روستاییان می باشد تشویق نمود. با تشویق تولید صنایع دستی در خانه ها، محله ها و روستاهای کشور، توانمندی زن خانه دار ایرانی در اوقات فراغت برای انجام کارهای مولد به کار می رود و عوارض ناشی از بی کاری مقطعی از جمله تبدیل زن به عنصر مصرف کننده از میان برداشته می شود علاوه بر این، ورود صنایع دستی به روستاها راهکاری برای توسعه اجتماعی و اقتصادی می باشد.

اهداف تحقیق

هدف کلی :

هدف کلی تحقیق بررسی کارکردهای شرکت تعاونی فرش دستباف شهرستان فیروزآباد در توانمندسازی زنان قالیباف بوده است.

اهداف اختصاصی:

اهداف اختصاصی تحقیق شامل موارد زیر می باشد.

- بررسی اثرات اقتصادی فعالیتهای زنان قالیباف در قالب شرکت تعاونی
- بررسی اثرات اجتماعی فعالیتهای زنان قالیباف در قالب شرکت تعاونی
- بررسی مشکلات شرکت تعاونی
- بررسی مشکلات زنان روستایی قالیباف
- بررسی نقش شرکت تعاونی در افزایش مهارت های شغلی بافندگان
- بررسی روند تشکیل شرکت تعاونی

روش تحقیق

تحقیق حاضر به روش کیفی در شهرستان فیروزآباد استان فارس صورت گرفت و در آن از افراد آگاه اعم از اعضا شرکت و هیات مدیره جهت جمع آوری اطلاعات و مصاحبه های عمیق بهره گرفته شد. سپس نتایج مصاحبه ها مورد تحلیل قرار گرفت که در ادامه به توصیف یافته های پژوهش مبادرت می شود.

روند تشکیل شرکت تعاونی فرش دستباف فیروزآباد

به پیشنهاد جهادسازندگی شرکتهای تعاونی فرش در شهرستانهای مختلف با هدف حمایت از بافندگان قالی، حمایت از فرش ایران در بازارهای جهانی، هدفمند نمودن طراحی و بافت قالی، حفظ میراث فرهنگی و هنری کشور و حفظ و گسترش اشتغال در این بخش و توسعه صادرات غیر نفتی تشکیل شد. شرکت تعاونی فیروزآباد با پیگیری فردی که در مراحل بعد مدیر عامل شرکت شد در سال ۱۳۶۹ با سرمایه اولیه ۱۱۰ هزار تومان تشکیل شد. در مرحله بعد از زنان برای عضویت در تعاونی ها دعوت به عمل آمد. در سالهای اولیه تاسیس شرکت تعاونی، به علت تبلیغات گسترده ای که برای تشویق افراد برای عضویت در تعاونی ها انجام می گرفت استقبال زنان برای عضویت بالا بوده است. در حال حاضر این شرکت با ۹۶۵ نفر عضو، ۵ نفر هیئت مدیره، یک نفر بازرس و یک نفر مدیر عامل در حال فعالیت است. شرکت تعاونی دست بافته های زنان روستایی را جمع آوری می کند. فرشها از شرکت تعاونی شهرستان به اتحادیه فرش دستباف روستاهای استان و از آنجا به اتحادیه مرکزی فرستاده می شود اتحادیه مرکزی فرشها را در داخل و یا خارج از کشور به فروش می رساند.

خدمات حمایتی شرکت تعاونی از اعضا

خدمات حمایتی شرکت تعاونی از اعضا شامل جنبه های اقتصادی، اجتماعی، بهبود شرایط بهداشتی کارگاهها و بیمه می باشد که در ادامه به تشریح آن ها پرداخته می شود.

اثرات اقتصادی فعالیتهای زنان قالبیاف در قالب شرکت تعاونی

شرکت تعاونی با ارائه خدمات حمایتی در افزایش درآمد خانوارهای روستایی موثر واقع شده است. با پرداخت وام تاسیس کارگاه، بافندگان در منازل خود کارگاه ساخته اند در نتیجه آنان قادر به فعالیت در تمام فصول سال می باشند بنابراین به علت افزایش میزان تولیدات، درآمد آنها نیز افزایش می یابد. البته بعضی از اعضا این وام را صرف کارهای دیگر کرده اند در نتیجه در حال حاضر مکانی برای قالی بافی ندارند. علاوه بر این شرکت دستگاه قالی بافی را در اختیار زنان قالی بافی که توانایی قالیبافی را دارند ولی به علت ضعیف بودن بنیه مالی امکان قالیبافی را ندارند قرار می دهد بدین طریق آنها قادر به بافت قالی شده و وضع مالیشان بهبود می یابد. لازم به ذکر است که دستگاه های قالی بافی که اصطلاحاً به آن ها دار نیز گفته می شود عبارتند از چهار چوبه هایی به شکل مستطیل از جنس فلز و سایر متعلقات آن از قبیل پایه، نیمکت و چرخ دندانهای مربوطه.

شرکت تعاونی در حد امکان اعتبارات مورد نیاز و مواد اولیه مورد نیاز برای قالیبافی را در اختیار بافندگان قرار می دهد همچنین بافندگان را برای گرفتن وام به بانک معرفی می کند. شرکت با آگاه کردن بافندگان از طرح ها و نقشه های جدید موجب رونق بازار فرش می شود چون این امر موجب تولید فرش هایی می شود که بازار پسندی بیشتری داشته و سریع تر به فروش می رسند. از طرف دیگر اگر بافنده ای از نظر مالی وضعیت خوبی نداشته باشد نخ به صورت قرض در اختیار او قرار داده و هنگامی که فرش را تحویل می گیرد قیمت آن را کم می کند. شرکت بازاریابی فرش را برعهده گرفته و با قطع دست واسطه ها و دلالان سود بیشتری نصیب بافندگان می شود. در صورت وجود واسطه ها و دلالان قسمت عمده سود حاصل از قالیبافی، نصیب واسطه ها می شود. لازم به ذکر است که شرکت به ازای هر ۱۰۰ هزار تومان از قیمت فرش سه هزار تومان بابت هزینه های شرکت از جمله هزینه آب، برق، گاز و... کم می کند.

شرکت با برگزاری کلاس ها و دوره های آموزشی باعث افزایش مهارت های فنی و حرفه ای بافندگان شده و همچنین با نظارت کارشناسان شرکت بر فرشهای درحال بافت و ارائه توصیه های لازم موجب افزایش کیفیت فرش و بالطبع قیمت فرش می شود.

در شرایط خشکسالی که امکان فعالیتهای کشاورزی وجود ندارد و یا بسیار کم می باشد شرکت با حمایت از زنان قالبیاف باعث ارتقا استاندارد زندگی خانوارهای روستایی می شود. در حال حاضر اقتصاد خانوارهای روستایی وابسته به قالیبافی می باشد در صورت عدم توجه کافی به قالبیافان، به علت پایین بودن سطح درآمد و وضعیت نامناسب اقتصادی، خانوارهای روستایی چاره ای به جز مهاجرت به شهر که یک آسیب اجتماعی می باشد را ندارند.

اثرات اجتماعی فعالیت های زنان قالبیاف در قالب شرکت تعاونی

عضویت در تعاونی باعث ارتقا پایگاه خانوادگی و اجتماعی زنان روستایی و ایجاد نگرش مثبت در سایر افراد نسبت به فعالیت های آنان می شود. زنان قالبیاف منبع درآمد هستند تمام و یا قسمتی از هزینه زندگی بر دوش آنهاست در نتیجه در نزد سایر اعضای خانواده احساس استقلال و مفید بودن می کنند. از طرف دیگر اعضای خانواده احترام خاصی برای آنها قائل هستند. این زنان که ارزش و احترام اجتماعی کسب کرده اند در تصمیم گیری های خانواده شرکت داده

می شوند و مردسالاری که در بیشتر خانوارهای روستایی حاکم می باشد کم رنگ تر می شود. همچنین به علت عضویت در تعاونی و برقراری ارتباط با سایر زنان دیدگاه های آنان گسترش یافته و این امر سبب افزایش همکاری، صمیمیت و احترام در محیط خانواده گردیده و بنیان خانواده تحکیم می گردد.

بهبود شرایط بهداشتی کارگاهها

کارگاه قالبیافی در واقع حکم مکان کار را برای زن روستایی دارد. بنابراین توجه به بهداشت و اصول علمی و ایمنی در کارگاه ها بسیار حائز اهمیت است چرا که هم بافندگان و هم سایر افرادی که با کار قالبیافی در ارتباطند به کارگاه رفت و آمد دارند و یا ساعات زیادی از زندگی روزانه خود را در آن محل می گذرانند.

ساختمان کارگاه قالی بافی باید نور، دریچه و تهویه مناسب و کافی داشته باشد تا پرزهای معلق در کارگاه ها که بر اثر کوبیدن شانه و قیچی کردن پرزها ایجاد می شود خارج شده و بافندگان هوای سالم تنفس کنند. عدم رعایت اصول بهداشتی هم باعث پایین آمدن کیفیت کار شده و هم باعث ایجاد مشکلات و بیماری های بسیاری برای بافندگان می شود.

شرکت تعاونی فیروزآباد برای حفظ سلامت بافندگان چنین کارگاه هایی را در منازل بافندگان تاسیس کرده است. کارگاه هایی که در آن امکانات گرمایشی، سرمایشی مهیا بوده و نور و... تنظیم می باشد.

طرح بیمه قالیبافان

یکی دیگر از خدمات شرکت تعاونی این است که اعضا را تحت پوشش بیمه قرار می دهد. اعضای شرکت برای بیمه شدن از روی کارت قالبیافی خود شناسایی می شوند. آنها با پرداخت هر شش ماه ۴۸ هزار تومان تحت پوشش بیمه عمر قرار گرفته و بعد از ۵۵ سالگی ماهیانه حقوق دریافت می کنند. در ضمن شرکت در پیگیری بیمه خدمات درمانی اعضا می باشد.

آموزش های ارائه شده توسط شرکت تعاونی

آموزش نقش مهمی در توسعه و گسترش صنعت فرش دارد. شرکت تعاونی با برگزاری کلاسها و دوره های آموزشی در زمینه های مختلف قالبیافی باعث پویایی صنعت قالبیافی می شود.

آموزش در زمینه تطبیق و انتخاب رنگها باعث بازارپسندی فرش می شود. چون امروزه تنوع رنگها نقش بسیار مهمی در بازاریابی ایفا می کند. در دوره های به بافی(بهرتر بافتن) به منظور پاسخگو بودن به بازارهای هدف توجه ویژه ای به افزایش کیفیت فرش و تشویق قالی بافان به تولید فرشهای صادراتی و مورد سلیقه بازارهای جهانی می شود.

به منظور تغییر شیوه ی تولید از بافت افقی به بافت عمودی کلاس ها و دوره هایی در این زمینه برگزار شده است ولی چون تلاش چندانی جهت نهادینه ساختن استفاده از دار عمودی انجام نگرفته و از طرفی بافندگان امکانات و تجهیزات مورد نیاز برای این شیوه تولید را در اختیار ندارند زنان و دختران قالیباف همچنان استفاده از دارهای افقی را ترجیح می دهند. علاوه بر این چون بعضی از زنان معتقدند که استفاده از بافت عمودی باعث کاهش کیفیت فرش می شود بنابراین بایستی با برگزاری کلاسهای توجیهی نگرش این گروه را نسبت به بافت عمودی تغییر داد. اولین و قدیمی ترین دارهای قالبیافی بصورت زمینی (افقی) بوده اند. دارهای زمینی بسیار ساده می باشند و از اجزای زیادی برخوردار

نیستند. مهمترین ویژگی آنها آن است که برخلاف دارهای عمودی (ایستاده) فاقد راست رو یا ستون هستند و فقط متشکل از یک چوب در بالا به نام سردار و چوب دیگری در بخش پایین به نام زیردار هستند که توسط میخ های چوبی با طناب به زمین مهار شده اند تا ثابت گردند. نخهای تار نیز دور سردار و زیردار چرخانده می شود و بافنده از ابتدای دار که بخش پایین آن است شروع به بافت می کند. در این نوع دارها از آنجایی که بافنده بر روی دار می نشیند و به کار بافت می پردازد، برای جلوگیری از فشار وزن او به تارهای فرش در زمین زیر تارها و هم سطح با آنها تخته ای چوبی قرار می دهند که از دو طرف بر روی سنگ یا پایه ای دیگر قرار دارد. بنابراین وزن بافنده هیچ گونه فشار مستقیم به فرش و تارها وارد نمی کند. با این دستگاه ها فرش هایی با اندازه های بزرگ نمی توان بافت و همچنین فرش هایی که با این نوع دستگاه ها بافته می شوند. گاهی در بالا و پائین اختلاف عرض پیدا می کنند. یکی دیگر از عیوب این دستگاه ها این است که کارگر بافنده بعد از مدتی کار به علت خم شدن مداوم روی دستگاه گوژپشت و نحیف اندام می شود. از مزایای آن سهولت جابه جایی می باشد. دارهای عمودی دارای چارچوب کامل هستند. یعنی علاوه بر سردار و زیردار، دارای دو ستون در طرفین می باشند که سردار و زیردار به آنها مهار می شوند. فرشهایی که با دار عمودی بافته می شوند از نظر ابعاد و نقشه از فرش هایی که با دارهای افقی بافته می شوند دقیق تر هستند. به طور کلی زنان روستایی با شرکت در کلاسهای آموزشی که از طرف شرکت تعاونی برگزار می گردد با آخرین اخبار و اطلاعات مربوط به فرش آگاهی می یابند و با سلیق خریداران و نقشه ها و طرح های جدید آشنا می شوند. لازم به ذکر است که کلاسهای آموزشی در شرکت و یا روستاها تشکیل می شود.

مشکلات موجود

مشکلات موجود در زمینه قالیبافی شامل مشکلات زنان قالیباف و مشکلات شرکت تعاونی می باشد. ابتدا به مشکلات زنان قالیباف منطقه اشاره شده و در ادامه مشکلات شرکت تعاونی ذکر می گردد. بسیاری از قالیبافان مکان مناسب برای قالیبافی را در اختیار ندارند. بعضی از آنها در یکی از اتاقهای خانه خود که برای قالیبافی از نظر بهداشتی و سایر شرایطی که یک کارگاه قالیبافی باید داشته باشد نامناسب می باشد و بعضی دیگر در فضولی که شرایط آب و هوایی اجازه دهد در زیر کپر قالی می بافند. البته بعضی از زنان نیز به علت نداشتن مکان مناسب برای قالیبافی با زنان همسایه خود بسته به اندازه قالی گروههای دو، سه یا چهار نفره تشکیل داده و با یکدیگر در خانه یکی از زنان قالی می بافند این دسته از زنان اکثراً از این وضعیت ناراضی هستند چون معتقدند که در صورت داشتن مکان قالیبافی اولاً مزاحم دیگران نمی شوند ثانیاً در هر ساعتی از شبانه روز که مایل باشند می توانند قالی ببافند ثالثاً در کنار اعضای خانواده خود می باشند. بنابراین نداشتن مکان مناسب برای قالی بافی عامل محدود کننده تولید برای بعضی از زنان قالیباف می باشد.

نداشتن انگیزه کافی در زنان قالیباف برای ادامه فعالیت یکی دیگر از مشکلات می باشد. آنان نگران آینده خود می باشند چون بر این باورند که با افزایش سن دیگر توانایی کار کردن را نداشته در نتیجه در آینده از نظروضعیت مالی شرایط خوبی نداشته و با مشکل روبه رو خواهند شد. همچنین از آنجایی که قالیبافی عوارض جسمی یا فیزیکی از جمله کمردرد، درد مفاصل، بیماری های تنفسی، گوژپستی، ضعیف شدن قوه بینایی و... را به همراه دارد نگران سلامتی خود نیز می باشند بنابراین انگیزه آنها برای ادامه فعالیت کاهش می یابد. رکود بازار نیز باعث کاهش انگیزه در بافندگان می شود. از نظر آنها قیمت فرش در برابر میزان وقت و تلاشی که صرف آن می شود ناچیز است.

از مشکلات دیگر قالبیافان بی اطلاعی نسبت به وضعیت بازار فرش می باشد. بافندگان از طرح ها و نقشه های جدید که مطابق سلايق مصرف کنندگان بوده اطلاع چندانی ندارند در نتیجه مطابق با ميل و سليقه خود رنگ، طرح و نقشه قالی را انتخاب می کنند که اين امر موجب کاهش بازارپسندی فرش آنها می شود. مثلاً گاهی اوقات یک بافنده زمان زیادی را صرف بافت یک قالی می کند ولی به علت اینکه رنگی را که برای زمینه قالی استفاده کرده بازارپسندی خود را از دست داده باید آن را با قیمت کم بفروشد. همچنین بافندگان از قیمت فرش و تغییرات آن در بازار اطلاع چندانی ندارند چون آنها تولیدات خود را به دلالتان و واسطه هایی که به روستا برای خرید فرش مراجعه می کنند می فروشند. زنان قالبیاف وابستگی شدیدی به دلالتان دارند چون اکثراً بنيه مالی ضعیفی دارند به طوری که قادر به تامین مواد اولیه برای بافت قالی نمی باشند در نتیجه واسطه ها مواد اولیه و گاهی اوقات پول در اختیار آنها قرار داده و بعد فرش آنها را تحویل می گیرند.

آگاهی پایین بافندگان نسبت به فلسفه وجودی شرکت تعاونی نیز یکی دیگر از مشکلات می باشد بسیاری از بافندگان هدف از تشکیل شرکت تعاونی، وظیفه شرکت تعاونی، وظیفه اعضا در برابر شرکت تعاونی و مواردی از این قبیل را نمی دانند. در نتیجه بعضی از آنها نسبت به عضویت در شرکت تعاونی احساس نیاز نمی کردند. از نظر آنها افراد عضو شرکت با افراد غیر عضو تفاوتی ندارند اگر شرکت برای اعضا کاری انجام دهد در قالب وام بوده و چند برابر آن را پس می گیرد.

از مشکلات دیگر شرکت عدم مشارکت اعضا در تصمیم گیری های شرکت می باشد اعضای هیئت مدیره و مدیرعامل بدون توجه به نظرات اعضا و نیازهای آنان برای اعضا تصمیم گیری می کنند.

از مشکلات دیگر این است که شرکت در حال حاضر پذیرش عضو جدید را محدود کرده است چون توانایی ارائه خدمات (مثلاً تامین مواد اولیه برای بافت قالی) و یافتن بازار مناسب برای تولیدات آنها را ندارد. به عبارتی شرکت تعاونی تعداد معینی از بافندگان را می تواند تحت پوشش قرار دهد.

ضعیف بودن بافندگان از نظر وضعیت مالی برای شرکت ایجاد مشکل می کند چون در شرایطی که اوضاع بازار آشفته و نا به سامان باشد شرکت قادر به خرید فرش به صورت نقد نیست از طرف دیگر بافندگان شدیداً به پول برای تامین مایحتاج زندگی خود و همچنین خرید مواد اولیه قالبیافی برای ادامه فعالیت نیاز دارند. سرمایه عامل اصلی در یک فعالیت اقتصادی است قالبیاف هرچقدر هم که با استعداد و پرذوق باشد بدون سرمایه نمی تواند هیچ تولیدی داشته باشد. در نتیجه در این شرایط واسطه ها و دلالتان با مراجعه به روستاها و خرید تولیدات آنها به صورت نقد ولی با قیمت کمتر مشکلات قالبیافان را حل کرده و آنان را وابسته به خود می کنند به طوری که بافندگان از آنها سفارش بافت می پذیرند. بعضی از دلالتان مواد اولیه مورد نیاز را به صورت قرض در اختیار بافندگان قرار داده و آنها را مجبور به فروش فرش به خود می کنند. گاهی اوقات دلالتان قبل از اتمام فرش اقدام به خرید آن می کنند. علاوه بر این برخی از بافندگان عضو شرکت، مواد اولیه مورد نیاز بافت قالی را از بازار تهیه می کنند. چون بر این باورند که اگر مواد اولیه را از شرکت تعاونی بگیرند فرش را باید تحویل شرکت دهند ولی آنها به علت نیاز به پول خواهان فروش فرش خود به صورت نقد می باشند. اقدامات دلالتان به علت فقر مادی بافندگان، مورد استقبال قرار می گیرد این اقدامات به مرور زمان باعث تضعیف ارتباط بین اعضا و شرکت تعاونی و تقویت ارتباط بین اعضا و دلالتان می شود که این امر هم به ضرر شرکت و هم به ضرر بافندگان می باشد.

از مشکلات دیگر در این زمینه عدم نظارت کافی شرکت بر چگونگی هزینه شدن تسهیلات بانکی می باشد بعضی از بافندگان وام دریافتی از بانکها و شرکتهای تعاونی را صرف فعالیتهایی غیر از قالبیافی می کنند. بدین ترتیب سرمایه ای

که باید صرف رونق صنعت قالی شود صرف کارهای دیگر و ایجاد اشتغال در زمینه های دیگر می شود در نتیجه ممکن است بافندگان قالیبافی را کنار گذاشته و به دنبال فعالیتی را که با وامهای قالی بافی راه انداخته اند بروند. بی اطلاعی شرکت از مشکلات قالی بافان نیز از دیگر مشکلات می باشد. به علت ارتباط ضعیف بین کارشناسان شرکت و بافندگان و عدم انجام نیازسنجی، شرکت از مشکلات قالیباغان اطلاع چندانی ندارد. در نتیجه بافندگان به علت مشکلات موجود انگیزه خود را برای ادامه فعالیت از دست می دهند و یا اینکه به واسطه برای حل مشکلات خود پناه می برند.

نتیجه گیری و پیشنهادات

توانمند سازی زنان قالیباف به منظور بهره گیری از توانایی های آنان در رسیدن به توسعه پایدار امری ضروری است. شرکت تعاونی فرش دستباف می تواند در توانمندسازی زنان نقش به سزایی داشته باشد. از لحاظ اقتصادی موجب بهبود وضعیت اقتصادی اعضا می شود چون اعتبارات و تسهیلات بانکی را در اختیار اعضا قرار می دهد، مکان مناسب برای قالیبافی تاسیس می کند، با برگزاری کلاسها و دوره های آموزشی باعث بهبود کیفیت فرش می شود، جدیدترین اطلاعات بازار در باره قیمت ها، طرح ها و نقشه ها را در اختیار اعضا قرار می دهد. از لحاظ اجتماعی موجب مشارکت زنان در تصمیم گیری های خانواده و ایجاد نگرش مثبت در افراد نسبت به قالیبافی می شود همچنین شرکت باعث بهبود شرایط بهداشتی کارگاهها برای حفظ سلامت اعضا می شود. با توجه به یافته های پژوهش پیشنهادات زیر ارائه می گردد.

- در بافندگان به منظور بهره گیری بیشتر از تواناییهای هنری آنان ایجاد انگیزه شود برای این کار می توان فرش های نمونه و بافندگان نمونه را انتخاب کرده و مورد تشویق قرار داد. در این حالت بافندگان نگرش مثبتی نسبت به شغل خود پیدا کرده و برای بهتر شدن بیش از پیش تلاش می کنند.

- تسهیلات اعتباری در قالب وام های کم بهره توسط شرکت و یا از طریق بانک ها با معرفی شرکت در اختیار بافندگان قرار گیرد. وام هایی را که شرکت به اعضا پرداخت می کند به تدریج از قیمت فرشهایی که اعضای وام گیرنده به شرکت تحویل می دهند کم گردد.

- وام های طولانی مدت و کم بهره به شرکت داده شود تا شرکت مشکل کمبود سرمایه خود را حل کرده و اعضای بیشتری را تحت پوشش قرار دهد.

- در برنامه ریزی ها و تصمیم گیری های شرکت در مورد مشکلات شرکت، مشکلات قالیباغان و... اعضای شرکت باید مشارکت داده شده و از نظرات آنها استفاده گردد. اعضا به علت مشارکت در برنامه ها حس می کنند که برنامه متعلق به خودشان است در نتیجه خود را موظف به انجام آن می دانند.

- تدابیر لازم برای رفع مشکل غیر بهداشتی بودن مکانهای قالیبافی اتخاذ گردد. بعضی از اعضا در مکانهای فاقد تهویه، قالی می بافند این امر برای قالیباغان ایجاد مشکل می کند. شرکت باید وام تاسیس کارگاه را در اختیار اعضا قرار داده و با نظارت اطمینان یابد که وام صرف تاسیس کارگاه شده است.

- زمینه مناسب برای عضویت زنان در شرکت تعاونی ایجاد گردد. تشویق زنان به عضویت می تواند در این زمینه موثر باشد. این امر هم باعث ایجاد سرمایه برای شرکت می شود چون زنان با خرید سهام عضو شرکت می شوند و هم شرکت با خدماتی که ارائه می دهد باعث توانمندسازی زنان می شود.

- فنون بازاریابی در قالب کلاسها و دوره های آموزشی به زنان آموزش داده شود. این امر باعث قطع دست واسطه ها و دلالان شده و سود اصلی حاصل از قالی بافی به بافندگان می رسد.
- شرایط و زمینه های لازم برای بازدید زنان عضو شرکت تعاونی از شرکتهای تعاونی موفق فراهم گردد این امر باعث می شود که اعضا یاد بگیرند که چگونه باید در قالب شرکت های تعاونی عمل کنند.
- کلاسهای آموزشی در زمینه اهداف، فلسفه و اصول شرکتهای تعاونی برای اعضا برگزار گردد چون بسیاری از اعضا هنوز علت به وجود آمدن شرکت را نمی دانند، وظیفه خود و وظیفه شرکت را نمی دانند در نتیجه با برگزاری کلاسهای آموزشی با فلسفه وجودی شرکت آشنا خواهند شد.
- نمایشگاه های فرش منظور نمایش تولیدات زنان روستایی با هدف رونق صادرات فرش، آشنا شدن بافندگان با فناوری های بافت فرش، ارج نهادن به تلاش بافندگان، بهبود کیفیت فرش، ارتقا سطح دانش و آگاهی های مردم نسبت به صنعت فرش، آشنا شدن بافندگان با طرح ها و نقشه های جدید برگزار گردد.
- شرکت باید سلايق مصرف کنندگان فرش دستباف در بازارهای هدف را بررسی کرده و طرح و نقشه مناسب با سلايق آنان را در اختیار زنان بافنده قرار دهد. این امر موجب رونق بازار خواهد شد.
- ارتباط بین اعضا و شرکت باید تقویت گردد برای این کار شرکت می تواند هرچند وقت یکبار تشکیل جلسه داده و از زنان عضو برای شرکت در جلسه دعوت به عمل آورد در قالب این جلسات شرکت می تواند با مشکلات قالیبافان آشنا شده و با همکاری اعضا برای آنها راه حل پیدا کند. در ضمن در این جلسات باید با توجه کردن به نظرات اعضا زمینه لازم برای شرکت آنها در جلسات بعد فراهم گردد.
- در روستاهایی مثل جایدشت و بایگان که تعداد بافندگان زیاد می باشد شرکت تعاونی در روستا تاسیس گردد. این کار باعث کاهش تعداد اعضای شرکت تعاونی فیروزآباد می شود در نتیجه شرکت می تواند اعضای جدید بپذیرد.

فهرست منابع

- ۱- داورخانی، فضیله (۱۳۸۵)، توسعه روستایی و چالش های اشتغال زنان، پژوهش های جغرافیایی، شماره ۵۵، صص ۱۸۸-۱۷۱.
- ۲- رحیمی، موسی (۱۳۷۶)، گره های مشکلات بر تار و پود فرش، ماهنامه صالحین روستا. شماره ۱۳۸، سال پانزدهم، صفحه ۲۴.
- ۳- زراه نژاد، منصور و منتظر حجت، امیر حسین (۱۳۸۴)، نگاهی به مشارکت اقتصادی زنان در ایران، پژوهش نامه علوم انسانی و اجتماعی، شماره ۱۷، سال پنجم.
- ۴- طاهری، کاظم (۱۳۷۳). صنایع دستی و ضرورت حمایت از آن. ماهنامه صالحین روستا، شماره ۱۰۹، سال سیزدهم، ص. ۶.
- ۵- عزیز پور، مریم (۱۳۷۶). آموزش و نوآوری دو عامل رونق در قالی روستایی، ماهنامه صالحین روستا. شماره ۱۳۸، سال پانزدهم، ص ۴.
- ۶- کرمی، رویا؛ بادسار، محمد و ویسی، هادی (۱۳۸۲)، بررسی نقش شرکتهای تعاونی در سامان دهی فعالیت های درآمدزا و اشتغال زنان روستایی، مطالعه موردی شرکت تعاونی جاجیم بافی هزارگل در روستای روم از توابع شهرستان قائن در استان خراسان. روستا و توسعه. ش ۳، س ۶، ص ۱.

۷- کریمی، آزاده و شمشاد شمس آباد، معصومه (۱۳۸۱). زنان قالیباف و موانع کاری آنها. مجله ی جهاد، ش ۲۵۵، س ۲۲، ص ۱۱۲.

۸- لهسایی زاده، عبدالعلی (۱۳۷۹)، جامعه شناسی توسعه روستایی. شیراز: دانشگاه شیراز، (۱۳۷۹).

۹- مرکز آمار ایران (۱۳۸۵)، سرشماری عمومی نفوس و مسکن.

Investigating performance of hand-woven carpet cooperative and its impacts on women weavers' empowerment: The Case of Firoozabad County of Fars province

By:

Ziba Najafi Ghareghani

1. M.Sc. Student in Agricultural Extension & Education Dep., Shiraz University
najafi.ziba1985@gmail.com

Dariush Hayati

۲. Faculty member of Dep. Of Agricultural Extension & Education, shiraz university
hayati@shirazu.ac.ir

Abstract

This study has been conducted to investigate the role of carpet cooperatives on its members' empowerment in Firoozabad County of Fars province. Findings reveal the cooperatives has thrived to development of carpet weaving industry in the County by preparing raw materials, carpet marketing, implementing training sessions, providing financial credits, and establishing weaving workshops. Members' income enhancement, women socio-economic participation, enhancement of women social status, and promotion of work place hygiene are the consequences of the cooperative establishment. Absence of members in decision making, lack of adequate capital, and existence of many brokers are the main problems of the cooperatives. Finally, based on the research's findings, implementation of training sessions regarding the cooperative's objectives, its philosophy and principles, implementing of carpet exhibitions, boosting incentive for members for more participation in planning, decision making and training marketing skills are among the main recommendations of this article.

Keyword: Cooperative, Empowerment, Rural women, Carpet weaving, Firoozabad County